

Sygn. akt IV CSK 491/14

POSTANOWIENIE

Dnia 21 maja 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mirosława Wysocka (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Krzysztof Strzelczyk

SSN Kazimierz Zawada

w sprawie z wniosku P. Z., J. Z. i I. Z.

- następców prawnych C. Z.

przy uczestnictwie A. Z., Al. Z., K. K., M. Z. i Gminy O.

o wpis,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 21 maja 2015 r.,

skargi kasacyjnej uczestnika postępowania Al. Z.

od postanowienia Sądu Okręgowego w B.

z dnia 17 stycznia 2014 r.,

**uchyla zaskarżone postanowienie oraz postanowienie
Sądu Rejonowego w B. z dnia 11 kwietnia 2013 r.,
znosi postępowanie przed tymi Sądami i wniosek odrzuca.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w B. zaskarżonym postanowieniem z dnia 17 stycznia 2014 r., w sprawie z wniosku C. Z. z udziałem A. Z., Al. Z., K. K., M. Z. i Gminy O., oddalił apelację uczestnika Al. Z. od postanowienia Sądu Rejonowego w B. z dnia 11 kwietnia 2013 r., oddalającego wniosek o wpis w księdze wieczystej.

Postanowienie to zaskarżył w całości skargą kasacyjną uczestnik Al. Z., opierając ją na podstawie naruszenia prawa materialnego, a w zakresie przepisów postępowania na zarzucie naruszenia art. 626⁸ § 1, 244, 328 § 2 i 365 § 1 k.p.c. oraz wnosząc na tej podstawie o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji.

Stosownie do art. 398¹³ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod rozagę nieważność postępowania. Jeżeli jest to konieczne do oceny zarzutu lub wyjaśnienia wątpliwości co do nieważności postępowania Sąd Najwyższy może przeprowadzić dowód w koniecznym zakresie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 października 1998 r., III CKN 416/98, nie publ. i z dnia 10 maja 2000 r., III CKN 416/98, OSNC 2000, nr 12, poz. 220).

Wniosek o ujawnienie w księdze wieczystej określonej działki gruntu i wpisanie jej współwłasności na rzecz C. Z., A. Z., Al. Z., K. K. i M. Z. został złożony w Sądzie Rejonowym w B. w dniu 18 lutego 2013 r. Wniosek został wniesiony w imieniu wnioskodawcy C. Z. przez jego pełnomocnika procesowego w osobie radcy prawnej J. G., której C. Z. udzielił pełnomocnictwa w dniu 11 lutego 2013 r. W dniu 22 lutego 2013 r. w tej sprawie, z wniosku C. Z. z udziałem pozostałych wymienionych osób, zapadło postanowienie wydane przez referendarza sądowego, oddalające wniosek. Na skutek skargi wniesionej przez uczestnika Al. Z. Sąd Rejonowy w B., postanowieniem z dnia 11 kwietnia 2013 r. wniosek C. Z. oddalił.

Apelację od tego postanowienia wniósł uczestnik Al. Z., oznaczając w niej wnioskodawcę i uczestników tak jak dotychczas, z tym, iż nie wniósł jej osobiście, lecz w jego imieniu złożyła ją radca prawny J. G., na podstawie pełnomocnictwa

udzielonego w dniu 23 kwietnia 2013 r. Odpowiadając na zapytanie Sądu wyjaśniła, w piśmie z dnia 16 maja 2013 r., że „aktualnie” nie reprezentuje wnioskodawcy C. Z., a wyłącznie uczestnika Al. Z. Odpis apelacji przesłany wnioskodawcy został zwrócony z adnotacją poczty, że adresat nie żyje. Na żądanie Sądu Rejonowego właściwy urząd stanu cywilnego wydał odpis aktu zgonu C. Z., z którego wynika, że zmarł on w dniu 16 lutego 2013 r.; dokument ten wpłynął do akt w dniu 1 lipca 2013 r. (k. 777). W takim stanie sprawy Sąd Rejonowy przedstawił apelację Sądowi Okręgowemu, który postanowieniem z dnia 17 stycznia 2014 r. oddalił apelację ”po rozpoznaniu sprawy z wniosku C. Z. (...) na skutek apelacji uczestnika Al. Z.”.

Po wniesieniu przez Al. Z. skargi kasacyjnej Sąd Okręgowy podjął czynności zmierzające do ustalenia następców prawnych C. Z., którzy zostali wskazani w osobach P. Z., J.Z. i I. Z.

Z przedstawionych okoliczności sprawy wynika jednoznacznie, że została ona wszczęta na wniosek C. Z., który w chwili jego wniesienia nie żył. Postępowanie zostało w dwóch instancjach przeprowadzone „z wniosku C. Z.”, z tym, że Sądowi pierwszej instancji fakt ten nie był znany, gdyż nie ujawnili go uczestnicy ani pełnomocnik, a Sądowi drugiej instancji okoliczność ta była wiadoma.

Jedną z bezwzględnych pozytywnych przesłanek procesowych jest zdolność sądowa strony (art. 64 § 1 k.c.), którą osoby fizyczne mają od urodzenia do śmierci. Śmierć osoby fizycznej jest równoznaczna z utratą przez nią zdolności sądowej; uzupełnienie takiego braku nie jest możliwe, co wyklucza zastosowanie procedury naprawczej przewidzianej w art. 70 § 1 k.p.c. i uzasadnia zastosowanie art. 71 k.p.c. Śmierć osoby fizycznej przed wniesieniem przez nią pozwu stanowi pierwotny brak zdolności sądowej zachodzący od początku postępowania, co obliguje sąd do odrzucenia pozwu ze zniesieniem postępowania, które zostało przeprowadzone pomimo tej przeszkody, na podstawie art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c. Ta przesłanka odrzucenia pozwu stanowi przyczynę nieważności postępowania, przewidzianą w art. 379 pkt 2 k.p.c. którą sąd bierze pod uwagę z urzędu, w wypadku postępowania apelacyjnego i kasacyjnego z uwzględnieniem jedynie granic zaskarżenia (odpowiednio art. 378 § 1 i 398¹³ k.p.c.). W takiej sytuacji brak jest podstaw do zawieszenia postępowania na podstawie art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c. w celu

umożliwienia wskazania następców prawnych, gdyż przepis ten dotyczy tylko takich przypadków, w których fakt ten nastąpił w toku postępowania, a nie przed jego wszczęciem. Istnienie przyczyny nieważności postępowania już w chwili jego wszczęcia, jest uwzględniane przez sąd z urzędu w każdym stanie sprawy i zawsze prowadzi do odrzucenia pozwu.

Kodeks postępowania cywilnego nie zawiera w obrębie postępowania nieprocesowego żadnych ogólnych przepisów dotyczących zdolności sądowej, co oznacza, że art. 64-67 k.p.c., na podstawie art. 13 § 2 k.p.c., stosuje się odpowiednio, a przez zdolność sądową rozumie się zdolność do występowania w postępowaniu nieprocesowym w charakterze uczestnika. Także w postępowaniu nieprocesowym sąd w każdym stadium musi brać pod uwagę ewentualny brak zdolności sądowej, pod rygorem nieważności postępowania (art. 379 pkt 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Okoliczności, które w procesie uzasadniają odrzucenie pozwu, w postępowaniu nieprocesowym stanowią podstawę odrzucenia wniosku, z tym że to, co dotyczy powoda, w tym postępowaniu odnosi się do wnioskodawcy; taką okolicznością jest brak zdolności sądowej wnioskodawcy. Postępowanie wszczynane na wniosek (art. 506 k.p.c.) nie może się toczyć przy wystąpieniu pierwotnej nieusuwalnej przeszkody, wynikającej z braku tej bezwzględnej przesłanki procesowej.

Modyfikacja ze względu na specyfikę postępowania nieprocesowego dotyczy sytuacji, w których doszło do śmierci uczestnika w toku postępowania, gdyż może wtedy wchodzić w rachubę nie zawieszenie postępowania, ale wezwanie zainteresowanych na podstawie art. 510 § 2 k.p.c., a niektórych wypadkach – umorzenie postępowania. W postępowaniu tym bardziej elastycznie niż w procesie ocenia się kwestię legitymacji jako uprawnienia do zgłoszenia wniosku, jednak legitymacja należy do materii o charakterze materialnoprawnym i nie zalicza się do przesłanek procesowych.

Modyfikacja jest dalej idąca w postępowaniu wieczystoksięgowym, w którym – stosownie do art. 626¹ § 3 k.p.c. – nie stanowi przeszkody do wpisu okoliczność, że po złożeniu wniosku wnioskodawca bądź inny uczestnik postępowania zmarł lub został pozbawiony albo ograniczony w możliwości rozporządzania prawem albo

w zdolności do czynności prawnych. Jeżeli jednak wnioskodawca nie żył już w chwili złożenia wniosku i okoliczność ta zostanie ujawniona w toku postępowania apelacyjnego lub kasacyjnego, wydane w sprawie orzeczenia podlegają uchyleniu, a wniosek odrzuceniu (por. też postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2011 r., I CSK 464/10, Biuletyn SN-IC 2011, nr 11, s. 43).

Sprawa niniejsza została wszczęta na wniosek osoby, która w chwili złożenia wniosku nie żyła, i tak też została przeprowadzona w dwóch instancjach, co znalazło odzwierciedlenie w postanowieniach obu Sądów. Postępowanie to od początku było dotknięte nieważnością z przyczyny określonej w art. 379 pkt 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Uzasadniało to uchylenie zaskarżonego postanowienia oraz postanowienia Sądu pierwszej instancji, zniesienie postępowania i odrzucenie wniosku, o czym Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁹ zdanie pierwsze k.p.c.

Na przeszkodzie takiemu orzeczeniu nie stał zakaz przewidziany w art. 384 k.p.c., który ma zastosowanie w postępowaniu kasacyjnym na podstawie art. 398²¹ k.p.c., ponieważ sąd nie jest skrupowany tym zakazem, jeżeli nie orzeka co do istoty sprawy, lecz wydaje orzeczenie o charakterze procesowym, np. odrzuca pozew (wniosek) lub umarza postępowanie.